

ШЛЯХИ РЕАЛІЗАЦІЇ

індивідуального підходу під час визначення

змісту завдань для самостійної роботи студентів

НАУМЕНКО Т. С.

УДК 377.8:502

DOI: 10.12958/EPS.2(163).Naumenko_T_S

У СУЧАСНОМУ світі за умов інтеграції України в європейський освітній простір необхідною є підготовка професіоналів високого рівня, здатних до самовдосконалення, ефективної реалізації свого потенціалу в обраній сфері діяльності. Розвиток професійної компетентності майбутнього педагога цілком залежить від якості навчального процесу, ролі й місця в ньому самостійної роботи та реалізації індивідуального підходу до студентів. Актуальною необхідністю сучасної системи освіти є пошук шляхів розвитку кожного студента як майбутнього фахівця з його індивідуальними особливостями, здібностями, інтересами й можливостями відповідно до потреб сучасного суспільства. Практичне вирішення проблеми індивідуалізації навчання є одним із сучасних напрямів розвитку всієї системи освіти.

Проблема пізнання та врахування в педагогічній діяльності індивідуальних відмінностей кожної людини, створення умов для повноцінного й гармонійного розвитку особистості розкрита в працях видатних вітчизняних і зарубіжних філософів та педагогів минулого (М. Бердяєв, В. Белінський, М. Монтесорі, Ж. Піаже, Й. Песталоцці, С. Русова, Г. Сковорода, К. Ушинський, Ф. Фребель, С. Френе).

Питання індивідуального підходу розглядали такі провідні психологи, як Г. Балл, І. Бех, О. Запорожець, Г. Костюк, В. Котирло, Г. Люблінська, В. Мясичев, Д. Ніколенко, Л. Проколієнко, В. Семиченко, Д. Ельконін, та педагоги – І. Зязюн, В. Кремень, В. Лозова, О. Пехота, С. Сисоєва та ін.

У сучасній психолого-педагогічній науці недостатньо конкретних досліджень щодо реалізації індивідуального підходу до студентів педагогічних ВНЗ під час виконання самостійної роботи з методик дошкільної освіти.

Метою цієї статті є розкриття загальних шляхів здійснення індивідуального підходу до студентів під час їхньої самостійної роботи у вищих навчальних педагогічних закладах освіти I – II рівня акредитації в процесі вивчення курсу „Методика ознайомлення дошкільників з природою”. Завданнями статті є:

– розглянути деякі характерні індивідуальні особливості студентів, що впливають на процес їхнього навчання й самостійної роботи;

– окреслити шляхи реалізації індивідуального підходу викладача до студентів у процесі самостійної роботи з дисципліни „Методика ознайомлення з природою”.

У психології індивідуальність визначають як сукупність рис, які відрізняють людину від інших та визначають своєрідність її особистості [1, с. 269]. Згідно з концепцією Б. Ананьєва, індивідуальність – ядро особистості, що зумовлює її неповторну своєрідність і самоцінність. Складниками індивідуальності вчені вважають: індивідне, або природне, біологічне в людині, особистісне, індивідуальне, унікальне.

Згідно з педагогічним словником, індивідуалізація – це врахування в процесі навчання індивідуальних особливостей учнів у всіх формах і методах незалежно від того, які особливості та якою мірою враховані. Індивідуалізація навчання – організація навчального процесу з урахуванням індивідуальних особливостей учнів [2, с. 99].

Академік І. Бех розглядає індивідуалізацію як діяльність педагога й самого вихованця щодо розкриття, збереження й розвитку одного, своєрідного, особливого, що зумовлене природою або набуте. З огляду на це в центрі всіх процесів має бути вихованець з його інтересами й здібностями, життєвим досвідом і потребами, активністю й самостійністю. У цьому, як наголошує вчений, полягає сутність індивідуального підходу як орієнтації на індивідуально-психологічні особливості [3]. У монографії О. Пехоти, А. Старевої доведено, що індивідуалізація є однією з умов процесу формування особистості, вона розглянута як засіб особистісно зорієнтованого навчання [4, с. 22]. Індивідуалізація навчання

передбачає взаємодію педагога та студента за індивідуальною моделлю з урахуванням його особистісних особливостей.

Важливим складником навчання у вищій школі є самостійна робота студентів, у процесі якої вони вчаться систематизувати, планувати свою діяльність, виконувати її без участі педагога. Викладач організовує пізнавальну діяльність студента, здійснення ж процесу пізнання як такого цілком залежить від студента. Самостійна робота студентів здійснюється індивідуально в навчальній аудиторії або за її межами відповідно до завдань, інструкцій, рекомендацій педагога, без прямого керівництва з його боку, але з обов'язковим подальшим запитанням. Дисципліна „Методика ознайомлення дошкільників з природою” є обов'язковою для вивчення майбутніми вихователями дошкільників закладів і містить такі теми, як „Становлення й розвиток методики”, „Методи ознайомлення дошкільників з природою”, „Форми організації дошкільників з природою”, „Матеріальна база ознайомлення дошкільників із природою” й ін., що передбачають завдання з самостійної роботи, частина яких є обов'язковою для всіх студентів, а певний відсоток пропонується для самостійного вибору студентами або за рекомендацією викладача з урахуванням їхніх індивідуальних особливостей.

Індивідуалізоване навчання можна здійснювати на певних рівнях: від підгрупи студентів до індивідуальних завдань самостійної роботи. У методичному посібнику до проекту „Рівний доступ до якісної освіти в Україні” [5] перераховано такі індивідуальні особливості, які необхідно враховувати під час реалізації індивідуального підходу:

- особливості типу темпераменту,
- особливості сімейної, національної культури,
- рівень розвитку,
- статеву належність,
- стилі навчання,
- тип особистості,
- інтереси, професійна зорієнтованість,
- самооцінка,
- потреби, сильні сторони,

– наявність здібностей.

Розглянемо особливості прояву типу темпераменту в навчальній діяльності. Дослідження В. Семиченко [6] щодо характеру навчальної діяльності осіб, які є представниками різних типів темпераменту, показали, що особливості темпераменту значною мірою виявляються в навчальному процесі. Темперамент лише відіграє істотну роль у взаємодії й спільній діяльності людей, але також виявляється під час вибору студентами характеру завдання й умов його виконання (регламентація часу, форма інструкції педагога, характер оцінювання діяльності). Доведено, що яскраво виражені, „чисті” типи темпераменту трапляються доволі рідко й тип темпераменту не є основним показником участі студента в освітньому процесі, проте педагогу, організовуючи навчальну діяльність студентів, слід спиратися на їхні сильні сторони, забезпечуючи розвиток та самореалізацію особистості кожного учасника навчально-виховного процесу, формування творчої індивідуальності майбутнього педагога.

За даними дослідників, у навчальній діяльності люди з перевагою сангвінічного типу темпераменту демонструють здатність легко й швидко засвоювати навчальний матеріал, якщо він цікавий, захоплюватися справою, але так само швидко й утрачати до нього інтерес, якщо діяльність жорстко регламентована, перевантажена інструкціями й додатковими вказівками, монотонна й однотипна. Найбільша мотивація до виконання завдання самостійної роботи для сангвініка – це його цікавість, новизна, нестандартність. Однак студенти цього типу непослідовні, легковажні, недостатньо володіють навичками планування. На нашу думку, найбільш сприйнятливими для студентів з такими індивідуально-типологічними особливостями будуть завдання без жорсткої регламентації й додаткової стимуляції, різноманітні, динамічні, що передбачають спілкування, зміну ритму, неоднорідні дії (розробити сценарій свята на природничому матеріалі, здійснити добірку цікавих фактів про рослинний або тваринний світ, отримати інформацію в процесі спілкування з дітьми або

вихователями дошкільного закладу, на підставі якої дійти висновку з якоїсь проблематики, дібрати або розробити дидактичну гру з екологічного виховання й провести її в студентській аудиторії, різні види творчої роботи в групах, створення мультимедійних презентацій та ін.).

Загальновідомо, що іншим високореактивним типом є холерик, якого вважають найбільш енергійним і діяльним з усіх чотирьох. Особливості навчальної діяльності студента з перевагою цього типу темпераменту полягають у швидкості та інтенсивності реакцій, прагненні зайняти лідерські позиції, захопленості завданням до виснаження особистих потенційних ресурсів, нетерпимості до критики, сміливості брати на себе відповідальність і вмінні вести за собою, „заражати” своєю активністю. Плануючи самостійну роботу з методики ознайомлення з природою, педагог не повинен жорстко регламентувати діяльність, зловживати інструкціями, лімітувати свободу в зміні стратегії діяльності. Для студентів цього типу темпераменту, так само як і для студентів-сангвініків, слід давати завдання вище середнього рівня складності (моделювання системи завдань з обраного розділу програми, створення проекту куточка природи або оформлення ділянки дитячого садка, створення маршруту екологічної стежки, експрес-опитування, діагностика природознавчих знань, умінь і навичок дошкільнят тощо).

До низькорективних типів психологи відносять флегматика й меланхоліка. Характеризуючи особливості студента-флегматика, необхідно зупинитися на таких вагомих для організації самостійної роботи якостях, як урівноваженість, спокій, уміння розраховувати свої сили й доводити розпочату справу до кінця, навіть якщо вона йому нецікава. Водночас такі студенти губляться в новій обстановці, не можуть виявити свій потенціал, якщо необхідна швидка реакція, негайні дії. Студенти-флегматики, як і меланхоліки, потребують порядку, чітких указівок та інструкцій, стабільності відносин та умов праці. Такому студенту доцільно запропону-

вати такі види самостійної роботи: складання глосарію, картотеки дидактичних ігор з природним матеріалом, створення бібліографічного каталогу літературних джерел, аналіз змісту програм з ознайомлення дошкільнят з природою, аналіз конспекту заняття з ознайомлення дітей з природою.

Студенти-меланхоліки, за даними досліджень [6], утруднено реагують на сильні подразники, швидко втомлюються, почувуються некомфортно в новій обстановці, укриваються болючо сприймають зауваження. Наразі вони серйозно ставляться до планування своєї діяльності, мають високу емоційну чутливість, що дозволяє їм глибоко зрозуміти проблему. Меланхолікам слід надавати більше можливості проявити себе, діяти, попередньо створивши комфортну емоційну ситуацію. Доцільно передбачити такі види самостійної роботи для студента-меланхоліка, як добір ілюстративного матеріалу, заповнення таблиць, складання конспекту, написання реферату. Плануючи завдання для флегматика й меланхоліка, педагогу необхідно передбачити чіткі детальні інструкції, розробити максимально докладний алгоритм виконання завдання, конкретно сформулювати вимоги, запропонувати прості, стереотипні способи виконання діяльності. Якщо самостійна робота організована в парах, педагогу треба врахувати, що найбільш ефективною буде діяльність таких пар: меланхолік – флегматик, холерик – сангвінік, сангвінік – меланхолік.

Організуючи самостійну діяльність, педагогу, окрім темпераменту, слід також врахувати тип особистості студентів. На нашу думку, у практичному відношенні найбільш цікава теорія психологічних типів К. Юнга, який виділив два базові типи особистості: екстраверти та інтроверти. Для студентів інтровертного типу нам здається доцільним дібрати автономне завдання, виділити індивідуальне поле діяльності, дати можливість сконцентруватися на одному завданні (самостійно підготувати глосарій, створити картотеку ігор, підготувати докладний конспект з теми методики). Для студентів-екстравертів, навпаки, краще підготувати завдання, пов'я-

зані зі спілкуванням (опитування, бесіди), що надають можливість бути координатором проекту, підготувати презентацію, реферат з подальшим його захистом, можливо, навіть з опонентами.

З метою реалізації індивідуального підходу слід враховувати також способи отримання інформації студентами. Залежно від провідного каналу сприйняття інформації студенти можуть бути 1) візуалами, для яких слід підготувати достатню кількість схем, графіків, ілюстрацій, оскільки інформацію вони сприймають переважно за допомогою зору, 2) аудіалами, які застосовують переважно слуховий аналізатор для отримання інформації й найважливішу роль для них відіграє слово, 3) кінестетиками, основним для яких є відчуття, рухи.

У процесі виконання завдань самостійної роботи розвивається інтелектуальна діяльність студентів. Кожна людина, згідно з теорією множинного інтелекту Г. Гарднера [5], має здібності до того чи того типу інтелектуальної діяльності. Г. Гарднер згрупував сім спільних „категорій інтелекту”: вербальний, логіко-математичний, просторовий, музичний, міжособистісний, внутрішньоособистісний, кінестетичний. Так, студентам з перевагою логіко-математичного інтелекту слід запропонувати завдання розробити проблемну ситуацію за однією із тем методики і продумати шляхи його вирішення, розробити й провести експеримент із метою доведення гіпотези, продумати аналогії для пояснення дітям причинно-наслідкових зв'язків у природі тощо. Студентам з вербальним (лінгвістичним) інтелектом доцільно дати завдання обговорити в підгрупі тему, проблемне питання й висловити шляхи вирішення поставленого завдання, скласти зразок розповіді-опису об'єкта куточка природи, зробити презентацію, скласти глосарій, провести бесіду з дітьми на певну тему. Студентам з перевагою просторового інтелекту буде цікавим створення графіків, схем, таблиць, діаграм, оформлення добірки слайдів, фотоальбому, розробка плакату, створення настільно-друкованих ігор з ознайомлення дошкільнят з природою. Студенти з музичним типом інтелекту можуть

дібрати для готової презентації музичний супровід, створити музичний колаж на теми „Наш квітник у різні пори року”, „Ознайомлення з порами року” тощо.

Для міжособистісного інтелекту характерна здатність підхоплювати ідеї інших людей, вміння організовувати, діяти в групі. Таких студентів слід залучати до групових завдань із розробки правил поведінки в природі для дошкільнят, дослідження стану якогось аспекту ознайомлення з природою в практиці дошкільних установ. Студенти з внутрішньоособистісним інтелектом із задоволенням упорядкуються із завданням продемонструвати своє бачення вирішення питання, самостійно розв'язати ситуаційне завдання, виконати власний екологічний проект, проаналізувати конспект заняття. Учням із кінестетичним типом інтелекту можна запропонувати завдання підготувати рольову гру з ознайомлення з при-

родою, розробити систему рухів, що імітують поведінку тварин, які можна використовувати в процесі ранкової гімнастики, фізкультурних і музичних занять.

Залежно від особливостей сімейної культури студента можливе здійснення індивідуального підходу в завданнях, пов'язаних із добром літературного матеріалу з ознайомлення з природою (народні казки, легенди), відомостей про тварин або рослин місцевого краю тощо.

Педагогу доцільно створити робочу програму, де лекційно-семінарський курс подано у формі модулів, кожен з яких передбачає виконання певної самостійної, науково-дослідницької чи пошукової роботи й передбачає наявність кількох видів індивідуальних завдань самостійної роботи з кожної теми. Можливі види самостійної роботи студентів з деяких тем курсу подано в таблиці.

Таблиця

Орієнтовні індивідуальні завдання для самостійної роботи

Тема курсу	Види й форми самостійної роботи	Форми контролю
Екологічне виховання дітей дошкільного віку	<ul style="list-style-type: none"> – Становлення й розвиток екологічного виховання в Україні (підготовка й написання конспекту, реферату, доповіді); – добір і вивчення літературних джерел з теми; – оформлення мультимедійної презентації з теми; – підготовка глосарію; – виготовлення наочних посібників; – розробка проекту екологічної стежки. 	<ul style="list-style-type: none"> – Перевірка виконання або усне повідомлення; – перевірка виконання, усна відповідь; – демонстрація; – словниковий диктант, перевірка виконання завдання; – демонстрація в студентській аудиторії, можлива форма ділової гри; – захист проекту.
Використання гри під час ознайомлення з природою	<ul style="list-style-type: none"> – Підготовка картотеки дидактичних ігор для різних вікових груп; – виготовлення гри з ознайомлення з природою; – підготовка реферату (право вибору теми надають студенту або тему визначає педагог); 	<ul style="list-style-type: none"> – Перевірка виконання завдання; – проведення гри в студентській аудиторії; – захист реферату, можливо, з опонуванням;

	<ul style="list-style-type: none"> – робота з періодичною пресою з метою систематизації матеріалу з використання різних видів ігор в ознайомленні з природою; – виготовлення наочних посібників, матеріалів гри (робота в парах: презентація гри виконує інший студент). 	<ul style="list-style-type: none"> – перевірка конспекту або усна доповідь; – перевірка виконання завдання, оцінка успішності презентації.
Рослини куточка природи дитячого садка	<ul style="list-style-type: none"> – Діагностика сформованості знань дітей та навичок догляду за об'єктами куточка; – створення макета куточка природи в різних вікових групах; – створення бібліографічного каталогу літературних джерел; – створення конспекту-таблиці «Рослини куточка природи в різних вікових групах»; – розробка педагогічних ситуацій у куточку природи. 	<ul style="list-style-type: none"> – Конспект або обговорення в групі, підготовка презентації; – презентація; – перевірка каталогу; – перевірка конспекту; – обговорення в групах, виклад власного бачення вирішення ситуації.
Сучасне заняття з ознайомлення з природою	<ul style="list-style-type: none"> – Розробка (добір) конспекту (серії конспектів) занять з ознайомлення з природою; – підготовка мультимедійної презентації «Класифікація сучасних занять»; – вивчення матеріалу, складання конспекту; – планування занять з ознайомлення з природою в різних вікових групах; – творча робота в групах: підготовка конспекту заняття і проведення його в студентській аудиторії; – підготовка схеми «Класифікація занять»; – робота з індивідуальними картками: визначення типу заняття за його характеристикою; – заповнення таблиці «Структура заняття». 	<ul style="list-style-type: none"> – Перевірка конспектів; – демонстрація презентації, обговорення в студентській аудиторії; – мозковий штурм, перевірка конспекту; – обговорення запропонованого планування – ділова гра, аналіз заняття за схемою; – перевірка схеми; – аргументована усна відповідь; – перевірка таблиць, складених іншими студентами.

Плануючи самостійну роботу студентів за різними темами курсу, педагогу доцільно заздалегідь підготувати кілька варіантів завдань і запропонувати їх студентам з урахуванням їхніх індивідуальних особливостей, інтересів, рівня підготовленості.

Реалізація індивідуального підходу під час викладання курсу „Методика ознайомлення дошкільників з природою” буде більш ефективною за умови дотримання низки педагогічних умов:

1. Вивчення індивідуальних особливостей студентів групи, яке здійснюється кількома шляхами: цілеспрямоване спостереження за проявами студента під час навчальної діяльності з метою визначення темпу виконання завдання, індивідуальної манери, емоційного стану, ступеня самостійності; заповнення анкет та проведення діагностичних методик з метою виявлення кола інтересів, рівня професійної зорієнтованості, особливостей темпераменту, наявності здібностей; моніторинг якості засвоєння знань, сформованості вмінь та навичок з метою визначення рівня підготовленості до оволодіння новим навчальним матеріалом.

2. Ретельне попереднє планування самостійної роботи студентів на основі проведених спостережень, у якому відображені конкретні навчальні цілі, форма завдання.

3. Правильний добір матеріалу, що забезпечує не лише засвоєння знань, а також високий рівень пізнавальної активності, інтерес до предмета, створення умов для розкриття особистості студента, його природної психічної активності, розвиток інтелектуальних можливостей кожного студента.

4. Забезпечення високого рівня активності студента під час самостійної роботи за допомогою відповідної мотивації, формування інтересу до завдання, зацікавленого доброзичливого ставлення педагога.

Отже, за допомогою індивідуалізації самостійної роботи студентів під час вивчення фахових методик реалізують такий пріоритетний напрямок державної політики в освіті, як осо-

бистісна орієнтація освіти. У процесі здійснення індивідуального підходу під час організації самостійної роботи студентів від викладача фахової методики потрібне дотримання педагогічного такту, прояв уваги до особистості студента, повага й урахування його інтересів. Систематична, планомірна робота в цьому напрямі з дотриманням основних її принципів і умов сприяє формуванню компетентного, зацікавленого, здатного творчо мислити й активно діяти вихователя дошкільного навчального закладу.

Література

1. Степанов С. С. Популярная психологическая энциклопедия / С. С. Степанов. – М. : Эксмо, 2003. – 640 с.
2. Коджаспирова Г. М. Словарь по педагогике / Г. М. Коджаспирова, А. Ю. Коджаспиров. – М. : ИКЦ „МарТ”, 2005. – 448 с.
3. Бех І. Д. Особистість у просторі духовного розвитку : навч. посіб. / І. Д. Бех. – К. : Академвидав, 2012. – 256 с.
4. Пехота О. М. Особистісно орієнтоване навчання: підготовка вчителя : монографія / О. М. Пехота, А. М. Старєва. – 2-ге вид., доп. та переробл. – Миколаїв : Іліон, 2007. – 272 с.
5. Софій Н. З. Методика застосування інноваційних методів / Н. З. Софій – К. : „Рівний доступ до якісної освіти в Україні”, 2007. – 59 с.
6. Семиченко В. А. Психологія: Темперамент / А. В. Семиченко. – К. : Видавець О. М. Ешке, 2006. – 200 с.

* * *

Науменко Т. С. Шляхи реалізації індивідуального підходу під час визначення змісту завдань для самостійної роботи студентів

У статті розглянуто особливості організації самостійної діяльності студентів вищих навчальних закладів освіти педагогічного напрямку I – II рівня акредитації. Описано різні варіанти завдань для самостійної роботи сту-

дентів із курсу „Методика ознайомлення дошкільників з природою” відповідно до їхніх індивідуальних особливостей. На основі досліджень впливу на навчальну діяльність особливостей темпераменту, сімейної культури, типу особистості, домінуючих способів отримання інформації автор показує можливості індивідуального підходу під час визначення змісту завдань для самостійної роботи студентів. У статті подано різні види й форми завдань для самостійної роботи з деяких тем курсу „Методика ознайомлення дошкільників з природою”, а також форми контролю її виконання.

Ключові слова: індивідуалізація навчання, індивідуальний підхід, самостійна робота, методика ознайомлення дошкільників із природою.

Науменко Т. С. Пути реализации индивидуального подхода при определении содержания заданий для самостоятельной работы студентов

В статье рассматриваются особенности организации самостоятельной деятельности студентов высших учебных заведений педагогического направления I – II уровня аккредитации. Описываются различные варианты заданий для самостоятельной работы студентов по предмету „Методика ознакомления дошкольников с природой” в соответствии с их индивидуальными особенностями. На основе исследований влияния на учебную деятельность особенностей темперамента, семейной культуры, типа личности, преобладающих способов получения информации, автор показывает возможности индивидуального подхода при определении содержания заданий для самостоятельной работы студентов. В статье представлены различные виды и формы заданий для самостоятельной работы по некоторым темам курса „Методика ознакомления дошкольников с природой”, а также формы контроля их выполнения.

Ключевые слова: индивидуализация обучения, индивидуальный подход, самостоятельная работа, методика ознакомления дошкольников с природой.

Naumenko T. S. Ways of Implementing Individual Approach to Students' Independent Work

The article studies the organizational peculiarities of students' independent work in the teacher-training institutions of the first and the second levels of accreditation.

Different variants of tasks for independent work of students on the subject *Principles of Introducing Preschool Children to the World of Nature* are described in the context of their adjustment to the individual characteristics of students. The relevance of the individual approach in education is substantiated, and the definitions of the concepts “individuality”, “individualization” are provided in the article. The author argues that family culture, personality type, and dominating learning style can be among the factors that can help adjust the content of the tasks for independent students' work. The article also looks at the conditions of the effective selection of individual tasks for independent work. Much attention is paid to the influence of peculiarities of students' temperament and types of intelligence on their learning outcomes in accordance with the theory of H. Gardner.

The article presents different types and forms of the tasks for independent work on some of the topics of the course *Principles of Introducing Preschool Children to the World of Nature*, as well as a technique of measuring learning outcomes.

Key words: individualization of training, individual approach, independent work, *Principles of Introducing Preschool Children to the World of Nature* (academic discipline).

Стаття надійшла до редакції 06.11.2013 р.

Прийнято до друку 28.03.2014 р.

Рецензент – д. п. н., проф. Хриков Є. М.